

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 597-611

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5207>

Erkan ÖZMANTAR

Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi Yurtlar Kurumu Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam
Bilimleri İslam Hukuku, ermantar@hotmail.com

MERĞİNÂNÎ’NİN EL-HİDÂYE’SİNDE İHRAM KONUSUNDA İMAM MÂLİK’E NİSBET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TESPİT VE TAHKİKÎ

Özet

Mukayeseli fıkıh eserlerinin bazılarında çeşitli sebeplerle hatalı bilgi ve nakillere rastlanabilmektedir. Bunlardan birisi de Burhaneddin el-Merğînânî’nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti’l-Mubtedî* adlı eseridir. Adı geçen eserde İmam Mâlik’e nispet edilen görüşler de bulunmaktadır. Onlardan bir kısmı hac ibadetiyle ve daha çok ihram konusuyla ilgilidir. Bunların önemli bir kısmının adı geçen müctehide nispet ve değerlendirilmesinde hata yoktur. Ancak bazılarında mezhebin muteber kaynaklarındaki bilgi ile çelişen görüşler bulunmaktadır. Bu sebeple onların tespit ve tahkikî önem arz etmektedir. Bu makale ile adı geçen eserin hac bölümünde İmam Mâlik’e nispet edilen ihram konusu ile ilgili görüşlerin muteber Mâliki kaynaklarla karşılaştırılması suretiyle tespiti ve tahkikî hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hac, el-Hidâye, İhram, İmam Mâlik, Merğînânî, et-Tenbîh,

IDENTIFICATION AND INVESTIGATION OF THE VIEWS OF IMAM MALIK REGARDING IHRAM WORSHIP IN AL-HIDAYAH OF MERGINANI

Asbract

It may occur that there are errored information and false conveying in some various comparative works on islamic law. One of those works is written by Burhaneddin Al-Merginani, and it’s named “Al Hidayah fi sherhi Bidaati’l Mubtedi”. In this mentioned work, there are also remarks that are correlated to

İmam Malik. Some of these remarks are about hajj and mostly about ihram. There exists no errors in a significant amount among these correlations and evaluations directed to the interpreter. However, some of them contains remarks that contradict with the communion's respected sources. For this reason, it is important to determine and investigate these correlations and evaluations. With this article, it is aimed to determine and investigate these remarks correlated to Imam Malik in the work's "Hajj" chapter by the means of comparing them to the Maliki communion's respectful sources.

Keywords: Hajj, Al-Hidayah, İhram, İmam Malik, Merginani, At-Tanbih

GİRİŞ

İslam hukukunun bilgi kaynaklarını oluşturan bazı kitaplar, mezhep içi ve/veya mezhepler arası mukayeseli/karşılaştırmalı eserlerdir. Bunların bir kısmında hatalı bilgi ve nakillere rastlanabilmektedir. Bir müellif kendi mezhebi dışındaki âlimlerin görüşlerine yer verirken; diğer mezheplerin kaynaklarına ulaşamama, mezhep içindeki bazı gelişmeleri yeterince takip edememe, başkalarının yaptığı hatayı tekrar etme, bilgileri ilk kaynağından tetkik etmeme gibi sebeplerle eserlerinde hatalı bilgi aktarımında bulunabilmektedir.¹ Bu makalede Burhânüddîn Merğînânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye* fi şerhi Bidâyeti'l-mubtedî adlı eserinde İmam Mâlik'e, hac ibadetinin ihram konusunda atıfta bulunduğu görüşlerin tespiti ve tahkiki yapılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma sırasında önce *el-Hidâye* taranarak İmam Mâlik'e anılan konuda nispet edilen görüşler tespit edilmiş, sonra bu görüşler, Mâliki mezhebine ait fıkıh kitapları ile *Hidâye* şerhlerine ve Sadruddin b. Ebi'l-İz'in (v.792/1390) *et-Tenbih alâ müşkilâti'l-Hidâye* isimli eserine müracaat edilmiştir. İbn Ebi'l-İz, mezhepteki en sahil görüşleri nakletmesi ve üslubunun güzel olması sebebiyle *el-Hidâye*'nin Hanefî mezhebinin en güvenilir kaynaklardan biri olduğunu belirtir. Bu sebeple üzerine birçok şerh ve haşiyelerin yapıldığını, tedris, hüküm ve fetvada asıl olduğunu belirttikten sonra kişi ne kadar ilim sahibi olursa olsun nihâyetinde beşer olması sebebiyle bir takım hata ve noksanlıklarının bulunabileceğini, bunların tespit edilmesini ve hatalardan kaçınıp doğruların alınmasının esas olduğunu belirtir.²

Bu çerçevede, *el-Hidâye*'de, hac ibadetinin ihram konusu ile ilgili olarak İmam Mâlik'e nispet edilen görüşlerin nakli ve değerlendirilmesi yapılacaktır. Bunların bir kısmı doğrudan bazıları ise dolaylı olarak ihram³ ile ilgilidir. Bu konuların teklîfi hükümler bakımından değerlendirilmesinde en çok mekruh kavramı veya bu anlamda kelimeler kullanılmıştır. Bu bakımdan burada anılan kavramın tanıtılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

¹ Köse, Saffet, "Mezhep görüşleriyle ilgili farklı nakiller", İslami sosyal bilimler dergisi, III, 1, 1995, s. 118-122

² İbn Ebi'l-İz, Ebü'l-Hasen Sadruddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşki, *et-Tenbih alâ müşkilâti'l-Hidâye* (thk. Abdülhakim b. Muhammed Şakir), Mektebetu'r- Rüşd, Riyad, 1424/2003, 1, 55.

³ İhram sözlükte; 'haram kılmak, kendini mahrum bırakmak, haram aylarına veya Harem bölgesine girmek' anlamlarına gelen ihrâm kelimesi, terim olarak hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapması helâl olan bazı davranışları, hac ve umrenin rükünlerini veya bütün âdabını tamamlamaya kadar kendine haram kılması" anlamında bir fıkıh terimidir. (Öğüt, Salim, "İhram", *DİA*, XXI, 539.)

Mekruh sözlükte, yapılmaması tercih edilen⁴, “içerisinde zorluk ve sıkıntı bulunan, hoş gitmeyen, çirkin ve kötü görülen şey”⁵ anlamlarına gelir. Bir fıkıh usûlü terimi olarak Hanefilere göre kısaca mekruh: Zannî bir delil ile yapılmaması istenen şeydir.⁶ Malikî fıkıh bilginlerinden Karâfî'ye (ö. 684) göre ise mekruh: “Kınama olmaksızın, dini açıdan (şer'an) terk edilmesi yapılmasına tercih edilen şeydir.”⁷

Makalenin konu başlıklarının sıralamasında, konuların *el-Hidâye*'de yer alış sırası esas alınmıştır. *Hidâye*'de İmam Merğînânî'nin İmam Mâlik'e nispet ettiği görüşün metni tırnak içinde kalın (bold) ve “italik” olarak nakledilecektir. Hassaten nispetinde hata edilen görüşler tahkik edilip doğrusu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. İmam Mâlik'e Nispetinde İsbet Edilen Görüşler

1.1 İhrama Girerken Güzel Koku Sürünmek

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “Eğer güzel kokunun maddesi, sürüldüğü yer üzerinde ihramdan sonra da kalıyorsa (ihramdan önce güzel koku sürmek) mekruh olur.”⁸

Sahnûn'un (ö. 230/854), rivâyetine göre İmam Mâlik, ihrama girmek isteyen kişinin ihrama girerken vücuduna yağ ve buna benzer bir şey sürebileceğini ancak kokusu devam eden bir şeyin hoşuna gitmediğini söylemiştir.⁹

İbn Abdilber (ö. 463/1071) ve İbn Rüşd (ö. 595/1198) ihramdan önce sürülen kokunun ihramdan sonra da devam etmesi hususunda bazı âlimlerin ihtilaf ettiklerini belirterek, onların bir kısmının bunu câiz, bir kısmının ise mekruh gördüklerini ifade etmişlerdir. Onlardan biri de İmam Mâlik'tir.¹⁰ Atâ b.Ebî Rebâh bir rivâyete göre Sâlim b. Abdillâh ve Hanefilerden Muhammed b. Hasan ve Tahâvî de bu kanaattedir. Ancak Hz. Ömer (r.a), Osman (r.a),

⁴ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, 228.

⁵ Koca, Ferhat, “Mekruh”, *DİA*, XXVIII, 581.

⁶ Bk. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 128. Hanefiler mekrûhu tahrîmen mekruh ve tenzîhen mekruh olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. “*Tahrîmen mekruh*: Şâri'in zannî bir delil ile bağlayıcı tarzda yapılmamasını istediği şeydir. İki taraf arasında devam etmekte olan satış pazarlığı üzerine başka bir kişinin yeni bir teklifte bulunması, aynı şekilde başkasının henüz sonuçlanmamış evlenme teklifi üzerine evlenme teklifi yapması *tahrîmen mekruhtur*... Böyle bir mekruh harama yakındır ve yapılması zannî delille bağlayıcı tarzda istenilen vâcibin derecesinde sayılmıştır... Bu mekrûhu işleyene vâcibi terkeden kimseye takdir edilen ceza derecesinde bir ceza verilir. Hanefiler vâcibin terkinde tahrîmen mekruh saymışlardır. *Tenzîhen mekruh*: Şâri'in bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmamasını istediği şeydir. Mesela çiğ soğan ve sarımsak yiyerek camiye gitmek tenzîhen mekrûhtur... Böyle bir mekruh, doğru bir isimlendirme olmasa da helâle yakın kabul edilmiştir. Tenzîhen mekruh sayılan bir şeyi yapmak cezayı gerektirmez ... Allah rızâsı için tenzîhen mekruh olan bir şeyden kaçınıp sakınan kişi de sevap kazanmış olur.” (Genç, Mustafa, “Temel Kavramlar”, *İslâm Hukuk Başlangıcı* (editör: Nuri kahveci), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2018, 195-196.

⁷ Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdilrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *Şerhu tenkîhu'l-fusûl* (thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Şirketu't-tibâ'atu'l-fenniyyeti'l-muttehede, 1393/1973, 71.

⁸ Merğînânî, Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mubtedi*, Beyrut, 1999, I, 164.

⁹ Sahnûn Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Mudevvenetul-kubra* (thk. Hassan Abdu'l-mennan), Beytu'l-efkari'd-devliyye, Amman, 2009, s. 203.

¹⁰ İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *Temhid*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki) Kahire, 1426/2005, X, 103-104 Aynı muellif, *el-İstizkâr* (thk. Abdulmuti Emin Kal'eci), Kahire, 1414/1993, VI, 84. Ayrıca bkz. İbnü'n-Neccâr, Ebû Ammâr Yâsir b. Ahmed b. Bedr ed-Dimyâtî, *Hulâsatu'l-fikhiyye alâ mezhebi's sâdeti'l-mâlikiyye*, Gurâba Yayınları, İstanbul, 1438/2017, 399; İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetu'l-muctehid ve nihâyetu'l-muktesid*, Dâru'l-ma'rife, 1402, 6. Baskı, I, 328.

Abdullah b. Ömer (r.a), Osman b.Ebi'l-Âs (r.a), ihramdan önce sürülen kokunun ihramdan sonra kalmasını câiz görmüşlerdir.¹¹

Muâsır Mâliki fıkıh âlimlerinden Karavî'ye göre, sürüldüğü yerde izi belli olmayan fakat kokusu bulunan reyhan, yasemin ve gül kokusu gibi erkek kokusunu erkeğin koklaması mekruhtur. Sadece kokuya dokunmak hatta esans satılan yerde durmak ve taşımak mekruh değildir. Ancak kadın kokusunun olduğu yerde beklemek mekruhtur. Kadının misk, za'feran, ıtır gibi kokuları bohçasına veya sandığına koyması mekruh olduğu gibi ona dokunmaksızın koklaması da mekruhtur. İhramda iken sürmesi ise haramdır.¹² Zuhaylî, de Mâlikilere göre ister ihram için yapacağı gusül abdestinden önce olsun isterse sonra olsun kokusu devam ettiği için koku sürünmenin mekruh olduğunu söylemiştir.¹³

Mâliki kaynaklardan ve diğerlerinden edinilen bu bilgiler, İmam Mâlik'e yapılmış olan bu nispeti doğrulamaktadır. Dolayısıyla İmam Merğînânî, İmam Mâlik'e nispet ettiği bu görüşte isabet etmiştir.

1.2. İhramda Olan Kimsenin Beline Kemer Bağlaması

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “ İhramda olan bir kimse eğer bağladığı kemerde başkasının parasını taşıyorsa -buna mecbur olmadığı için- mekruhtur”.¹⁴

İmam Mâlik (ö. 179/795), Muvatta'da, ihramda bulunan kimsenin elbisesinin altına kemer takmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir.¹⁵

Sahnûn, İbnü'l-Kâsım'dan, onun da İmam Mâlik'ten rivâyetine göre İmam Mâlik, kişinin kendi nafakasının bulunduğu kemeri beline bağlamasında bir sakınca görmemiştir. Fakat bu cevazın kemerin izarın altından bağlanması durumunda geçerli olduğu, izarın üstünden bağlanması halinde ise fidye verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶

İbnü'l-Cellâb (ö.378/989) ihramlı kişinin kendi nafakası veya kendi nafakasıyla beraber başkasının nafakasını kendine bağlamasında bir sakınca yoktur. Bir başkasının nafakasını kendine bağlaması durumunda fidye vermesi gerekir, demiştir.¹⁷ Karavî, kişinin ailesinin nafakasını ve kendi parasını kese ve torba gibi bir şey içerisinde taşımasında bir sakınca yoktur. Başkalarının parasını ticaret amacıyla bağlaması uygun değildir. Başkasının parasını kendi parasına ekleyip kemerinde taşıyabilir. Eğer ticaret için başkasının parasını kese içerisinde kendi üzerindeki kemere bağlar veya izar üzerinden bağlarsa kendisine fidye gerekir demiştir.¹⁸ İbnü'n-Neccâr, nafaka konulan kesenin pazuya ve uyluğa bağlanmasının mekruh olduğunu ifade etmiştir.¹⁹

Anlaşıldığı üzere Mâliki fıkına ait eserlerde ihramlı kişinin kemerine bağladığı şeyler hakkında *el-Hidâye*'de bulunan ayrıntı bilgiden başka ayrıntılar da bulunmaktadır. Özellikle

¹¹ İbn Abdilber, *et-Temhid*, X, 103-104; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l- muctehid*, I, 328.

¹² Karavî, Muhammed el-Arabi, *Mektebetü'l-Asriyye*, Beyrut, 1426/2005 *Hulasatu'l-fikhiyye ale mezhebi's sâdeti'l-mâlikiyye*, s. 276.

¹³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-fıkr, Dımeşk, 1405, 2. Baskı, III, 128.

¹⁴ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 167.

¹⁵ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, 2. Baskı, I, 327.

¹⁶ Sahnûn, *el-Mudevvene*, s. 263; Karâfî, *Zehîra*, III, 306.

¹⁷ İbnü'l-Cellâb, Ebü'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî, *Tefri*, thk. Hüseyin b. Sâlim ed-Dihmani, Daru'l-Garbi İslâmî, Beyrut, 1987/1408, I, 324.

¹⁸ Karavî, *Hulasatu'l-fikhiyye*, s. 275.

¹⁹ İbnü'n- Neccâr, *Hulasatu'l-fikhiyye*, s. 399

İbnü'l-Cellâb ile Karavî'nin açıklamalarına bakıldığında Merğînanî'nin İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte isabet ettiği anlaşılmaktadır.

1.3. İlk Tahallülden Sonra Cinsel İlişki ve Güzel Koku Yasağının Devam Etmesi

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “Saçını tıraş eden veya makasla aldırın kimseye - (ilk tahallül) ihramdan çıkmış sayıldığı için- kadınlara yaklaşmaktan başka güzel koku sürmek de helal olmaz. Çünkü güzel koku sürmek de cinsel ilişkiye sürükleyen bir şeydir”.²⁰

İbnü'l-Cellâb (ö. 378/989), cemreden sonra koku, cimâ ve av hariç mubah olan her şeyin ihramlıya serbest olduğunu ifade etmiştir.²¹

Karâfi, birinci tahallül'den sonra, cimâ, güzel koku sürünmek ve avlanmak dışında her şey helaldir demiştir.²²

Karavî, Birinci tahallülde (tahallülü aşğar), kadına dokunmanın ve avlanmanın ihramlıya haram olduğunu, koku sürünmenin mekruh ve bunların dışında her şeyin ona helal olduğunu belirtmiştir.²³

Tetkik edilebilen Mâliki fıkhı eserlerinin verdiği bilgilere dayanarak Merğînanî'nin İmam Mâlik'e nispet etmiş olduğu bu görüşte isabet ettiği söylenebilir.

1.4. Telbiyenin Kesilme Vakti

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “Temettu İhramında olan kimse, gözü Kâ'be'ye ilişince telbiyeyi keser. Çünkü umre Kâbe'yi ziyaret etmektir. Kâbe'yi ziyaret etmek de onu görmeye hâsıl olur”.²⁴

İbnü'l Cellâb, mîkat sınırlarından umre ihramına giren kimse mescid-i harâma girince telbiyeyi keser.²⁵ İbn Abdilber, umre yapan kişinin Kâbe'yi gördüğünde telbiyeye son vereceğini ifade etmiştir.²⁶ İbn Rüşd, İmam Mâlik “Harem haricinden hareme girmesi ile keser” dediğini naklederek onun bu görüşünde İbn Ömer ile Urve'ye uyduğunu söylemiştir.²⁷

Karâfi, umre yapan bir kişi Mescid-i Harâm'a girdiğinde, tavaf için hazırlık yapar ve telbiyeyi keser.²⁸ İbn Cüzey umre yapan kişi Mescid-i Harâm'a girdiğinde telbiyeyi keser²⁹ demiştir.

Mâliki kaynakların verdiği bilgilere göre İmam Merğînanî'nin, İmam Mâlik'e nispet ettiği bu görüşte isabet ettiği açıktır.

1.5. Hacda Cinsel İlişki Nedeniyle Haclarını Bozan Erkek ve Kadının Durumu

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “Cinsel ilişki nedeniyle, haclarını bozan erkek ve kadının, haclarını kaza etmek üzere, hac yoluna çıkar çıkmaz birbirlerinden ayrılmaları gerekir”.³⁰

²⁰ Merğînanî, *Hidâye*, I, 179.

²¹ İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, I, 346.

²² Karâfi, *Zehîra*, III, 269.

²³ İbnü'n- Neccâr, *Hulasatu'l-fıkhiyye*, s. 429.

²⁴ Merğînanî, *Hidâye*, I, 189.

²⁵ İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, I, 322.

²⁶ İbn Abdülber, *İstizkâr*, IV, 256.

²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 183.

²⁸ Karâfi, *Zehîra*, III, 233.

²⁹ İbn Cüzey, *Kavaninu'l-fıkhiyye*, s. 238.

Sahnûn, hac için ihrama girip, cinsel ilişki ile haccı bozulan bir kişi bu haccı kaza etmek niyetiyle ihrama girip telbiye getirirse bozmuş olduğu haccı bitirmeden ve Beytullah'a ulaşmadan önce olursa bu kişi hakkında ne dersin? diye İbnu'l-Kâsım'a sorulduğunda; İbnu'l-Kâsım, bu kişi ilk haccı üzeredir. O bozmuş olduğu haccı devam ettirmeyeceği anlamına gelmez demiştir.³¹

İbn Rüşd, cumhur haclarını cima ile bozan koca ile karı, ertesi sene haclarını kaza ederlerken bir arada hac yapamazlar' demiştir. Kimisi de bir arada hac yapmalarında bir sakınca görmemiştir. Birinci görüş sahâbe ve tâbiînin bazılarından rivâyet olunmuştur. İmam Şafî ile İmam Mâlik, bu koca ile karının nerede birbirlerinden ayrılmaları gerektiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafî 'önceki sene hangi yerde cimâ etmişlerse orada birbirlerinden ayrılırlar' İmam Mâlik ise 'Eğer mîkat'a varmadan ihrama girmemişlerse ihrama girer girmez birbirlerinden ayrılırlar' demiştir. Birlikte hac yapamazlar diyenler, hem onları cezalandırmak ve hem de bir daha tekerrür etmesini önlemek gayesi ile bunu söylemişlerdir. Birlikte hac yapmalarında sakınca görmeyenler ise, bu bab'ta sem'i bir delil bulunmadan herhangi bir hüküm sabit olamaz 'kaidesine uymuşlardır'.³²

İbn Abdilber'in; İmam Mâlik'ten nakline göre, hacda eşiyile cimâ edip haccını ifsad eden kişilerin bir sonraki sene haclarını kaza etmeleri ve ihrama girdiklerinde birbirlerinden ayrılmaları gerekir.³³ Karâfî'nin ifadesine göre, hacda eşiyile cimâ sebebiyle kaza edilmesi gereken hac borcu olan hacılar, haclarını kaza ederlerken (sedd-i zeria prensibi çeçevesinde) ihrama girdikten sonra tahallül gerçekleşinceye kadar birbirlerinden ayrı durmaları gerekir.³⁴

Sadruddîn b. Ebi'l-İz, Merğînânî'nin, İmam Mâlik'e nispet ettiği görüşün aslının olmadığını söyleyerek bu konuda hata yapmıştır. Çünkü yukarıda Mâliki kitaplarından nakledilen bilgilere göre İmam Merğînânî'nin, İmam Mâlik'e yapmış olduğu nispet doğrudur.³⁵

1.6. İhramda Olan Kimsenin İhramda Olmayan Kimsenin Avladığı Avın Etini Yemesi

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: "İhramda olan kimsenin ihramda olmayan kimsenin avlayıp kestiği avın etini yemesinde –eğer ona avın yerini göstermemiş ve avlamasını söylememiş ise- sakınca yoktur. İmam Mâlik 'Eğer onun için avlamış ise yiyemez'".³⁶

İmam Mâlik'in bu görüşüne Peygamberimiz (s.a.s.)'in "İhramda olan kimsenin herhangi bir avın etini yemesinde -eğer kendisi onu avlamamış veyahut başkası tarafından onun için avlanmamış ise- sakınca yoktur"³⁷ hadisi delil olarak gösterilebilir. İmam Mâlik'in dayandığı hadiste geçen; 'eğer avlayan kimse ona vermemiş ise' ya da 'eğer onun sözü ile avlanmamış ise' manasındadır. Bu hadiste 'eğer kendisi avın yerini göstermemiş ise' diye şart koşulmuştur. Bu

³⁰ Merğînânî, *Hidâye*, I, 198.

³¹ Sahnûn, *Mudevvene*, s. 214.

³² İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, I, 358.

³³ İbn Abdilber, *İstizkâr*, IV, 258, 261.

³⁴ Karâfî, *Zehîra*, III, 340.

³⁵ Sadruddin b. Ebi'l-İz, *et-Tenbih*, III, 1113.

³⁶ Merğînânî, *Hidâye*, I, 207.

³⁷ Benzer bir rivâyet için bkz. Tirmizî, "Hac" 25; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 40.

ise, ihramda olan kimsenin başkasına avın yerini göstermesinin haram olduğu konusunda da nasstır.³⁸

İbn Abdilber'in anlatımına göre, ihramlı olmayan bir kimsenin ihramlı olmayan bir birisine bir avı göstermesi mekruhtur ama kefâret gerektirmez.³⁹ Ayrıca ihramlı olmayan birisi bir avı, sırf ihramda olan birisi için avlamamışsa, ihramlının bu avın etinden yemesinde bir sakınca yoktur. İmam Mâlik'in de aynı görüştedir.⁴⁰

İbn Rüşd, ihramda av öldürmenin cezası bahsinde 'Ey iman olanlar, ihramda iken av öldürmeyiniz. Sizden kim bile bile onu öldürürse ona ceza olarak deve, sığır ve davar nevinden, öldürdüğünün dengi olduğuna içinizden iki adil kimsenin hükmedeceği, Kâbe'ye ulaşacak bir kurban, yahut düşkünlere doyurmak ya da bu doyurma kadar oruç tutmak lazım gelir ki, yaptığının ağırlığını tartmış olsun.'⁴¹ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ)⁴¹ (مثل ما قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة أو كفارة طعام مساكين أو عدل ذلك صياما ليذوق وبال أمره) âyet-i kerîmesini zikrederek, bu âyetin hükmünün mensuh olmadığına ulemanın ittifak ettiğini belirtmiştir.⁴²

Karâfi, ihramlı birinin kendi emri ve işareti olmaksızın boğazlanan bir hayvanın etini yemesinde beis yoktur, görüşünü dile getirmiştir.⁴³

Yaklaşık dört yıl önce vefat eden Vehbe ez-Zuhaylî, Mâlikilere göre ihramlı bir kimse eti yensin veya yenmesin kara ve av hayvanlarından hiç birini öldüremez. Harem içinde veya dışında olması yürüyen veya uçan bir hayvan olması ya da bunların aksine bir durumun vaki bulunması sonucu değiştirmez. Ayrıca bu hayvanı ayrıca göstermez, bu hususta emir vermez ve hatta ona işaret edemez. Bunlardan birinin vuku bulması, kefâret gerektirmemekle birlikte, çirkin bir iş olarak kabul edilir. Hanefilerin görüşünden farklı olarak Mâlikilere göre kendisi için veya kendi sebebiyle avlanmış bir av hayvanının etinden de yiyemez. Eğer harem dışında ve ihramsız biri için avlanmışsa ihramlı bundan yiyebilir.⁴⁴

Yukarıda anlatıldığı üzere, ihramda olan bir kimsenin bir başkasının avlamış olduğu avın etini yiyemeyeceği Mâliki kaynaklarda açıkça ifade edilmiştir. Bu bilgilere dayanarak, İmam Merğînânî'nin İmam Mâlik'e bu konuda yapmış olduğu atıfta isabet ettiği söylenebilir.

2. İmam Mâlik'e Nispetinde Hata Bulunan Görüşler

2.1. İhramda İken Gölgelemek

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: "İhramda olan bir kimsenin çadır ve benzeri şeylerin altında gölgelemesi mekruhtur Çünkü bu durum başı örtmeye benzer."⁴⁵

İbn Abdilber; ihramlı kişinin çadırın içerisine girebileceği konusunda âlimlerin icma ettiklerini belirtmiş ve İmam Mâlik'in, ihramlının mahmil⁴⁶ altında gölgelemesinin mekruh olduğu konusundaki görüşüne yer vermiştir.⁴⁷

³⁸ Merğînânî, *Hidâye*, I, 207.

³⁹ İbn Abdülber, *İstizkâr*, IV, 125.

⁴⁰ İbn Abdülber, *İstizkâr*, IV, 125.

⁴¹ Mâide 5/95.

⁴² İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, I, 211.

⁴³ Karâfi, *Zehîra*, III, 328.

⁴⁴ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 251.

⁴⁵ Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 167.

Karâfi (ö. 684/1285) ihramlının çadırda veya çatısı olan bir şeyin altında bulunmasında ihtilâf olmadığını;⁴⁸ İbn Rüşd ihramda iken kıl çadırda gölgelenmenin mekruh olmadığını, çünkü bunun ev gibi olduğunu belirtmiştir.⁴⁹

Karavî, ihramlının yüzünü veya başını örtü sayılabilecek bir şeyle örtmesinin haram; bina, gölgelik, çadır, ağaç, tahtarevan ve sedye gibi şeylerin altında gölgelenmesinin câiz olduğunu söylemiştir.⁵⁰ Bu mesele ile ilgili olarak; İmam Merğînânî'nin selefi Serahsî şöyle demiştir: "İhramlının gölgelenmesi için çadır kurmasını İmam Mâlik (r.h.) mekruh görmektedir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas (r.a)'den rivâyet edilmiştir."⁵¹ *Hidâye* şârihlerinden, Merğînânî'nin İmam Mâlik'e yapmış olduğu bu nispeti olduğu gibi aktarmış olup, bu isnadın yanlışlığı ile ilgili olarak bir şey söylememiştir.⁵² Yine bir başka *Hidâye* şârihi Bedreddin el-'Aynî⁵³ ve Leknevî⁵⁴ de İbnu'l-Hümâm gibi Merğînânî'nin bu görüşünü teyit etmişlerdir.

Sadrud-din İbn-i Ebi'l-İz (ö. 792/1390); Karâfi'nin ez-Zehîra isimli kitabından alıntı yaparak çadırda gölgelenmekte hiçbir mahzur olmadığını ve mahmil ile gölgelenmeye İmam Mâlik'in cevaz verdiğini belirtmiştir. Dolayısıyla; Sadrud-din İbn-i Ebi'l-İz, Merğînânî'nin, İmam Mâlik'ten mutlak olarak zikrettiği bu görüşün doğru olmadığını vurgulamaktadır.⁵⁵

Tetkik ettiğimiz mâlikî kaynakların verdiği bilgiye dayanarak; ihramlı kimsenin kıl çadırda ve benzeri şeyler altında gölgelenmesinin câiz olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Fakat yukarıda zikredilen görüşte, İmam Merğînânî, İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte mekruh olduğunu belirtmiştir. Mekruh olan bir şey câiz olamayacağına göre Merğînânî, İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte hata etmiştir diyebiliriz.

3.5.12. Umre de Saçın Tıraş Edilmesi

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: "Umrede tıraş yoktur. Umre yalnız tavaf ile sa'y yapmaktır".⁵⁶

Sahnûn'nun ifadesine göre, hanımıyla umrede cinsî münasebette bulunan kimse, saçının bir kısmını kesip, bir kısmını bıraksa ona dem gerekir. Bu konuda kadınlar ve çocuklar erkekler gibidir.⁵⁷ Karâfi, İbnu'l-Kâsım'ın, umrenin rûknünün tavaf ile sa'y olduğunu belirttiğini ifade

⁴⁶ Mahmil: Deve, fil gibi hayvanların sırtına konan veya insanların omuzlarında taşınan karşılıklı oturulacak şekilde yapılmış bir çeşit kapalı sepet, tahtirevan, mahfe.

⁴⁷ İbn Abdilber, *et-Temhid*, X, 46.

⁴⁸ Karâfi, *Zehîra*, thk. Muhammed Buhubze, Daru'l-garbi'l İslami, 1994, Beyrut, III, 305.

⁴⁹ İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, *el-Beyân ve't-Tâhsil* (thk. Muhammed Hucci), Beyrut, 1408/1988, II, 455.

⁵⁰ Karavî, *Hulasatu'l-fikhiyye*, s. 275

⁵¹ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, Dâru'l-marife, Beyrut, ty, IV, 129.

⁵² İbnü'l Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhâmid es-Sivasi el-İskenderî, *Fethü'l-Kadîr*, Daru'l-fikr, Beyrut, 2.Baskı, II, 444.

⁵³ Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Sena) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b.Musâ b. Ahmed, *Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, Daru'l-fikr, Beyrut, 1990/1411, IV, 64.

⁵⁴ el-Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhâlîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî, *Şerhü'l-Hidâye*, İdaretü'l-Kur'an ve'l Ulumi'l-İslamiyye, Karaçi, 1417, II, 320.

⁵⁵ İbn Ebi'l-İzz, *et-Tenbih*, III, 1010- 1011.

⁵⁶ Merğînânî, *Hidâye*, I, 189.

⁵⁷ Sahnûn, *Mudevvene*, 238.

etmiştir. Ayrıca o, tahallülün, hacda şeytan taşlama ile umrede ise tıraş olmakla gerçekleşeceği söylemiştir.⁵⁸

İbn Rüşd, İmam Mâlik'ten nakline göre, tıraş olmak, haccın da umrenin de menâsikindedir ve saç kestirmekten faziletlidir. İhrama giren kimse için -hatta yetiştirememek yahut düşman tarafından alıkonmak ya da hastalık gibi bir mazeret yüzünden hacdan kalmak gibi herhangi bir sebeple haccını tamamlayamazsa bile- tıraş olmak vaciptir. Bütün âlimler de bu görüşe katılmışlardır.⁵⁹

İbnu'n-Neccâr'a göre, saçın tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması haccın ve umrenin vaciplerindedir. Kesilmemesi durumunda dem gerekir. Hâdis-i şerif'de: "İhramınızı Beyt-i tavaf ile Safâ ve Merve arasını sa'y etmekle ve saçlarınızı kısaltmakla helal ediniz (ihramdan çıkınız)."⁶⁰ Buradaki emir de vucub içindir.⁶¹

Zuhayli, Mâliki mezhebine göre konuyla ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: Kişinin bir dalınlık sonucu da olsa tıraşı kendi memleketine ertelemesi (memleketi yakın olsa bile), kurban kesmeyi gerektirir. Ama tıraş olmayı kurban bayramı gününden sonraki teşrik günlerinden sonraya ertelemiş olsa, zayıf bir görüşe göre kurban keser. Ancak *Mudevvene*'deki kayda göre kurban kesmesi gerekmez. Teşrik günlerinde Mekke'de veya teşrik günlerinden yahut da Mina günlerinde Harem dışında tıraş olması durumda hiçbir şey gerekmez.⁶²

Bu konu da *Hidâye* Şârihi Bedrüddîn el-Aynî, umre yapan kimseye saçını tıraş etmek yoktur. Umre tavaf ile sa'y'dır, tavaf ve sa'yı yapınca umre gerçekleşmiş olur. İshak b. Rahuveyh'de aynı görüştedir. İbn-i Abbas (r.a.)'tan rivâyete göre umre tavaf'tır. İbn Battal, Buhârî şerhinde, fetva veren imamlar umre yapan kimsenin ihramdan çıkması için tıraş olmadan ve saçını kısaltmadan tavaf ve sa'y ile ihramdan çıkacağını söylemiştir.⁶³

İbnu'l-Hümâm, *Hidâye*'de geçen kaza umresinde Peygamberimiz (s.a.s.)'in saçını tıraş ettiğini, fakat saçın kesilmesi veya kısaltılması konusundaki görüşlerine İmam Mâlik'in muhalefet ettiğini belirtmiştir.⁶⁴

Sadrüddin b. Ebi'l-İz, Merğînânî'nin İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşün naklinde tahkike ihtiyaç vardır diyerek, Karâfi'den yukarıda zikredilen görüşü nakletmiştir.⁶⁵

Yukarıda zikredilen görüşler dikkate alındığında; İmam Merğînânî'nin, İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte hata ettiği söylenebilir. Nasslar da bunu teyit etmektedir.

2.2. İhramda İken Başın Tamamının Tıraş Edilmesi

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: "Kişi ihramda iken başının tamamını tıraş etmedikçe ona bir şey lazım gelmez"⁶⁶

⁵⁸ Karâfi, *Zehîra*, III, 269.

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, II, 224.

⁶⁰ Buhârî, "Hac" 34; Müslim, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac, Camiu's Sahih, (thk. Muhammed Fuat Abdulbaki), Daru'l-kutub-i-ilmîyye, Beyrut 1412, "Hac", 143.

⁶¹ İbnü'n-Neccâr, *Hulasatu'l-fikhiyye*, 421.

⁶² Zuhaylî, *el-Fikhu'l İslamî ve edilletuh*, III, 211.

⁶³ Aynî, *Binâye*, IV, 302.

⁶⁴ İbn-i Hümam, *Fethu'l-Kâdir*, III, 5.

⁶⁵ Sadrüddin b. Ebi'l-İz, *et-Tenbih*, III, 1102.

⁶⁶ Merğînânî, *Hidâye*, I, 195.

Kur'an-ı Kerim'de, "kurban yerine ulaşıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin" buyurmuştur.⁶⁷ Bu âyet-i kerimede ifade edilen رأسه kelimesi, bir bütünü ifade etmekte ve burada bir sınırlama yapılmadığı görülmektedir.

Sahnûn, İbnu'l-Kâsım'a," Bir ezadan dolayı başını tıraş eden, kendisinde koku bulunan bir ilacı kullanmaya ihtiyaç duyan veya dikişli elbise giymek durumunda kalân kişiye avlanma cezasında, avlanana hükmedilen ceza uygulanır mı? diye sorunca; İbnu'l-Kâsım, İmam Mâlik'in görüşüne göre bu kişilere ceza verilmez".⁶⁸ demiştir.

İbn Rüşd'ün bu konudaki açıklamalarına göre, âlimler baş tıraşının fidyeyi gerektirdiğinde müttefiktirler. Fakat vücudun diğer tüylerini tıraş etmekle ihtilaf etmişlerdir. Cumhura göre bu durumda fide lazım gelir. Başından veya vücudunun başka bir yerinden bir veya iki kıl çeken kimse hakkında da ihtilaf etmişlerdir.⁶⁹ İmam Mâlik, "Eğer kılları çekerken bit vesaire öldürmemişse bir iki tane kıl çekmekten dolayı bir şey lazım gelmez" demiştir. İmam Şafî ile Ebû Sevr de bu görüşe katılmıştır. İmam Mâlik'in tabilerinden Abdülmelik ise, çekilen kıllar az olursa sadaka, çok olursa kurban lazım gelir demiştir.⁷⁰

Karâfi, Hanefî ve Şafîlilere cevap olarak (Hanefîlere göre dörtte bir, Şafîlilere göre üç kıl), cins isim bir şeye izafe edildiğinde umum ifade eder. Dolayısıyla fide başın tamamını tıraş etmekten dolayı gerekir.⁷¹ İbn-i Cüzey'e göre, ihramlıyken dikişli elbise giyen, başını kapatan, saçını tıraş eden veya başka bir şey yapan kişiye fide gerekir. Fide ya üç gün oruç, ya altı fakiri doyurmak, ya da bir kurban kesmektir. İbn Cüzey, bu konu da saçın tamamı veya bir kısmının kesilmesi gerektiği hususunda herhangi bir ayırım yapmamıştır.⁷²

Zuhayli, Mâlikî mezhebine göre konuyla ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: Bir eziyeti giderme maksadı dışında on adet kıl ve tırnak kesilmesinde iki avuç buğday, yine aynı şekilde eziyetten kurtulma maksadı dışında birden ona kadar bit öldürme halinde veya yalnızca uzaklaştırma durumunda fakire iki avuç buğday verir. Bu sayının onu aşması durumunda fide vermesi gerekir.⁷³

İmam Mâlik, kurban kesmeden önce veya cemreden önce tıraş olan kişi için fide gerektiğini söylemiştir.⁷⁴

Hidâye şârihlerinden, Bedrüddin el-Aynî, Merğînânî'nin, İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu görüşü " kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin" âyetinin zahiri bunu iktiza ettiği için yer verdiğini söyleyerek, İmam Merginani'nin görüşünü desteklemiştir. Yine *Hidâye* Şârihi Bâbertî, " İmam Mâlik, ancak saçının tamamını keserse ceza gerekir. Çünkü Yüce Allah,"kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."buyurmuştur. Saçın tamamını

⁶⁷ Bakara 2/196.

⁶⁸ Sahnûn,el- *Mudevvene*, s. 217.

⁶⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, IV, 223.

⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*. IV, 223.

⁷¹ Karâfi, *Zehîra*, III, 309.

⁷² İbn Cüzey, *Kavâninu'l-fikhiyye*, s. 250.

⁷³ Zuhayli, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 240.

⁷⁴ İmam Mâlik, Muvatta, "Hac", 242.

baş olarak ifade etmiştir.⁷⁵ Yine şârih Aynî'de, Bâbertî şerhindeki ifadelerle aynı görüşe yer vermiştir.⁷⁶

Sadrüddîn b. Ebi'l-İzz, zikredilen görüşün İmam Mâlik'in görüşü olmadığını belirtmiş ve onun görüşünün “ihramlı bir kimse başında kendisine eza veren bir kısmı tıraş etse ona dem gerekir, ancak tıraş edilen kısmın ne kadar olacağı ile ilgili bir şey söylememiştir” görüşünü dile getirmiştir.⁷⁷

Yukarıda yer verilen bilgilere göre Mâliki kaynaklarda vücuttan on kıl veya daha az kıl koparılması durumunda bile ona fidye verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu bilgilere göre İmam Merğînânî'nin İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte hata ettiği söylenebilir.

2.3. İhramda Avlanma Yasası

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: “İhramda iken ayakları tüylü olan güvercinleri öldürmekten dolayı ceza lazım gelmez. Çünkü bu tür güvercinler yaradılış itibarı ile insanlardan kaçmadığı ve yerden çabuk kalkamadığı için av sayılmaz.”⁷⁸

Yüce Allah meâlen şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâbe'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki adil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksullara yedirmek suretiyle kefâret yahut onun dengi oruç tutmaktır.”⁷⁹

Sahnûn, evcil olsun veya olmasın kuşların ihramlıya haram olduğunu ve bunların avlanamayacağını ifade etmiştir. Aynı eserde İbnu'l-Kâsım, İmam Mâlik'in ihramlı bir kimsenin güvercin kesmesini mekruh gördüğünü, onun, ihramlı tarafından uçan bir kuşun kesilmesini hoş görmediğini ona göre güvercinin de uçan bir kuş olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

İbnü'l-Cellâb, evcil olsun veya olmasın güvercinlerin avlanmasının ihramlıya haram olduğunu ifade etmiştir. Mâliki kaynaklarında evcil olsun olmasın onların avlanamayacağı ifadelerine rastlamak mümkündür.⁸¹ İbn Rüşd'ün bildirdiğine göre, İmam Mâlik, “Mekke'nin bir güvercinini öldürene bir koyun veya keçi lazım gelir. Harem dışında güvercinleri öldüren kimseye ise öldürdüğü güvercinler kıymetlendirilir” demiştir. İbnu'l-Kâsım, Mekke dışındaki Harem güvercinleri hakkında bir defasında, “Mekke güvercinleri gibi bir koyun veya keçi lazım gelir”, bir keresinde de onlar için “harem harici güvercinleri gibi fiyat takdir edilir” demiştir.⁸²

Zuhayli, Mâliki mezhebine göre konuyla ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: İhramlı bir kimse eti yensin veya yenmesin kara av hayvanlarından hiç birini öldüremez. Nitekim Hanefiler de bu görüştedir. Harem içinde veya dışında olması yürüyen veya uçan bir hayvan olması ya da bunların aksine bir durumun vaki bulunması sonucu değiştirmez.⁸³

⁷⁵ Bâbertî, *İnâye*, (Fethu'l-Kâdir ile birlikte) III, 31.

⁷⁶ Aynî, *İnâye*, IV, 330.

⁷⁷ Sadrüddîn b. Ebi'l-İzz, *et-Tenbih*, III, 1108.

⁷⁸ Merğînânî, *Hidâye*, I, 207.

⁷⁹ Maide 5/95.

⁸⁰ Sahnûn, *Mudevvene*, 444.

⁸¹ Bk. İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, I, 327.

⁸² İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, I, 358.

⁸³ Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslamî ve edilletuh*, III, 250, 251.

İmam Merğînânî'nin selefi, İmam Serahsî, İmam Mâlik'in evcil güvercinler hakkında ihramlı için hiçbir şey gerekmez. Çünkü bunlar insanlardan kaçmamaktadır dediğinden söz etmiştir.⁸⁴ Binâye'de; Merğînânî'nin İmam Mâlik'e yapmış olduğu bu nispet desteklenmiştir.⁸⁵

Yukarıda zikredilen âyet-i kerîme ve Mâliki fihkî kaynaklarına göre; İmam Merğînânî, İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu bu görüşte hata etmiştir. Çünkü Mâliki kaynakları yürüyen veya uçan bir hayvanın öldürülemeyeceğini, aksi takdirde öldüren kişiye keffaret lazım geldiğini belirtmişlerdir.

2.4. Muhsar (Hac ve Umreye Başladıktan Sonra Alıkonulan Kimse)

İmam Mâlik'e nispet edilen görüş: "Umrenin belli bir vakti olmadığı için umre ihramında olan kimse için ihsâr yoktur."⁸⁶

Sahnûn, ihramda iken umreden engellenen kişinin (muhsar) yanında kurban varsa onu kesmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁷

İbnü'l-Cellâb; muhsarın, olduğu yerde ihramdan çıkması gerektiğini, yanında kurban varsa orada keseceğini, eğer kurban yoksa ona kurbanın vacip olmadığını ifade etmiştir.⁸⁸

İbn Rüşd, şu âyeti muhsarın hükmünü bildiren nass olarak zikretmiştir.⁸⁹ "Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin."⁹⁰ Âlimler, bu âyet-i kerîmenin tefsirinde ihtilâf etmişlerdir ve bu ihtilâf muhsar'ın hükmünde ihtilaf etmelerine sebep olmuştur.⁹¹ Bazılarına göre burada muhsardan maksat düşman tarafından hacdan alıkonan kimse; bir kısmına göre, hastalık yüzünden haccına devam edemeyen kimse kimisine göre ise, hangi sebeple olursa olsun ister düşman tarafından alıkonmak, ister hastalanmak, ister günleri yanlış hesaplamak, ister başka bir sebeple olsun haccından kalan kimselerdir.⁹²

Âlimlerin cumhuru, muhsarın biri ihrama girdikten sonra düşman tarafından hacdan alıkonan, biri de hastalandığı için haccından geri kalan kimseler olmak üzere iki kısım olduğu görüşündedirler. Cumhura göre düşman tarafından alıkonan kimse, alıkonduğu yerde hac veya umresinden hemen çıkabilir. Bu görüşte olanlar alıkonulan kimseye kurban lazım olup olmadığı; lazımsa onu nerede kesmesi gerektiği ve alıkonduğu hac veya umreyi kaza etmesi gerekip gerekmediği konularında ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik "ona kurban lazım gelmez.

⁸⁴ Serahsî, *Mebûsât*, IV, 94.

⁸⁵ Aynî, *el-Binâye*, IV, 341, 342.

⁸⁶ Merğînânî *Hidâye*, I, 214.

⁸⁷ Sahnûn, *Mudevvene*, 240.

⁸⁸ İbnü'l-Cellâb, *Tefri*, 351.

⁸⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, I, 354.

⁹⁰ Bakara 2/196

⁹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, I, 354.

⁹² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, I, 354.

Şayet beraberinde getirmiş olduğu kurbanı varsa nerede ihramdan çıkarsa orada keser'' demiştir İmam Mâlik bir engelden dolayı yapılamayan umrenin kaza edilmesinin gerekli olmadığı görüşündedir. İmam Mâlik'in bu konudaki delili, Peygamberimiz (s.a.s) ve ashâbının Hudeybiye'de umre yapmaktan engellendiklerinde kurbanlarını kesip tıraş olduktan sonra (yani tavaf etmeden ve kurbanları hareme ulaşmadan önce) ihramdan çıkmaları ve daha sonra da bu konu da Peygamberimizin herhangi bir kimseye bu umreyi kaza etmeleri gerektiğine dair bir emrinin olduğunun bilinmemesidir.⁹³

Karâfi, düşman veya bir fitneden dolayı hac veya umrede muhsar olan kişinin bulunduğu yerde ihramdan çıkabileceğini belirtmiştir.⁹⁴

İbn Cüzey'in verdiği bilgiye göre, ihrama girdikten sonra bir düşmandan dolayı muhsar olan kişiye ihramdan çıkması mubahtır. Bir düşmandan veya fitneden dolayı hac ya da umrede muhsar olan kişi bu durumun geçmesini bekler, eğer bu durumun geçeceğine dair ümidi kalmazsa ister harem sınırları, ister başka yerde olsun bulunduğu yerden ihramdan çıkar.⁹⁵

Zuhaylî konuyu özetle şu şekilde arz etmiştir: Mâlikilere göre düşman veya fitne sebebiyle muhsar kalan hac ya da umre yolcusu bu durumun kalkacağını umduğu sürece bekler, ümidi kalmayınca haremde olsun başka bir yerde olsun ihramdan çıkar. Kurban veya ceza da gerekmez. Şâyet beraberinde kurban varsa onu keser. İhsâr sebebiyle gereken kurbanın bedeli de yoktur. Çünkü Kur'ân'da zikredilmemiştir. Mâlikilere göre yanında kurbanlık bulunmayan muhsarın kurban kesmesi gerekmez, cumhura göre ise gerekir.⁹⁶

İmam Merğînânî'nin selefi İmam Serahsî, İmam Mâlik'in umreyi kaçırma korkusu bulunmadığı için muhsarın ihramdan çıkamayacağını söylediğini nakletmiştir.⁹⁷ Sadruddin b. Ebi'l-İz, *et-Tenbih*'te, müellifin bu görüşünün doğru olmadığını söyleyip, Mâliki kaynaklarından da alıntı yaparak; İmam Mâlik'in görüşünün umre'de muhsar durumunda kalân kişinin ihramdan çıkabileceği görüşünde olduğunu belirtmiştir.⁹⁸

Mâliki kaynaklarda ifade edilen görüşler, İmam Merğînânî'nin İmam Mâlik'e atfetmiş olduğu görüşü doğrular nitelikte değildir. İmam Merğînânî, İmam Mâlik'e yapmış olduğu bu nispetinde isabet etmediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Hanefî fihhının en önemli kaynakları arasında yer alan *el-Hidâye*'nin müellifi İmam Merğînânî, hanefî mezhebine mensup olmakla birlikte, eserinde diğer bazı mezhep âlimlerinin görüşlerine yer veren bir âlimdir. Merğînânî, eserinde Hanefî mezhebinin râcih olan görüşünü ifade ettikten sonra çoğunlukla İmam Şafii'ye ve bazen de İmam Mâlik'e ait görüşlere yer vermiştir.

Mâliki kaynaklara ve *Hidâye* şerhlerine, özellikle Sadruddin b. Ebi'l-İz'in, *et-Tenbih alâ muşkilati'l-Hidâye* isimli eseri ile İmam Merğînânî'nin selefi İmam Serahsî'nin *el-Mebsût* isimli eserine müracaat ederek yapılan inceleme sonucunda İmam Merğînânî'nin, İmam Mâlik'e

⁹³ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, I, 355.

⁹⁴ Karâfi, *Zehîra*, III, 187.

⁹⁵ İbn Cüzey, *Kavaninu'l-fikhiyye*, s. 253

⁹⁶ Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, III, 291,

⁹⁷ Serahsî, *Mebsût*, IV, 109.

⁹⁸ Sadruddin b. Ebi'l-İz, *et-Tenbih*, III, 1160, 1161.

ihram konusunda toplam 10 görüş nispet ettiği ve bunlardan dördünün hatalı olduğu tespit edilmiştir.

Merğînânî'nin, adı geçen eserinde İmam Mâlik'in görüşlerini ortaya koyma konusunda genellikle başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı konularda müellifin adı geçen imamın görüşlerini ifade etmede hatalar yaptığı da tespit edilmiştir. Muhtemelen bu hatalar; müellifin İmam Mâlik'in görüşlerine yer verirken; ilgili kaynaklara ulaşamaması veya onları yeterince inceleme imkânı bulamaması veyahut başkalarının yaptığı hatayı tekrar etmesi gibi sebeplerdir. Bu durum çok önemli ve muteber bir eser olan *Hidâye*'nin güvenilir bir fikhî bilgi kaynağı olma vasfını ortadan kaldırmaz.

Sonuç olarak; İmam Merğînânî'nin *el-Hidâye* isimli eseri, mezhep içi ve kısmen mezheplerarası mukayeseli görüşleri bir arada toplayan fûrû kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu makalede hac ibadetinin ihram konusu ile ilgili olarak İmam Mâlik'e nispet edilen görüşler bir arada takdim edilmeye çalışıldı. Makalenin bu alanda çalışma yapacak olanlara rehberlik etme katkısı umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- el-Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Sena) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b.Musâ b. Ahmed el-Aynî, *Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, Daru'l-fikr, 2. Baskı, Beyrut, 1990/1411.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed (ö.786/1384), *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, I-IX, Beyrût ts.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el- Buhârî (ö.256/869), *el-Câmiu's- Sahih*, Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, Beyrut 1423.
- Cürcânî, 'Ali b. Muhammed es-Efendi eş-Şerif el-Cürcânî (ö. 816/1413), *Kitâbu't-Ta'rifât*, Beyrût 1403/1983. (*et-Ta'rifât*)
- Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî, Sünen, I-VII, thk. Şuayb el- Arnaûd ve Muhammed Kamil KARabilli, Dâru'r- risâleti'l-âlemiyeye, 1430.
- Genç, Mustafa, "Temel Kavramlar",179-215, *İslâm Hukuk Başlangıcı* (editör: Nuri kahveci), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2018.
- İbn Abdülberr, İbn Abdülberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülberr en-Nemerî, *Temhid*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki) Kahire, 1426/2005.
- , *el-İstizkâr* (thk. Abdulmuti Emin Kal'eci), Kahire, 1414/1993,
- İbnü'l-Cellâb, İbnü'l-Cellâb, Ebû'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî, *Tefri*, thk. Hüseyin b. Sâlim ed-Dihmani, Daru'l-Garbi İslamî, Beyrut, 1987/1408.
- İbn Cüzey, *Kavaninü'l Fıkhiyye*, (Thk. Macid el-Hamevi), Daru'l İbn-i Hazm, Beyrut, 1434/2013

- İbnü'l-Hümâm, İbnü'l Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhâmid es-Sivasi el-İskenderî, *Fethü'l-Kadîr*, Daru'l-fikr, Beyrut, 2.Baskı.
- İbnü'n-Neccâr, Ebû Ammâr Yâsir b. Ahmed b.Bedr ed-Dimyâtî, *Hulâsatu'l-fikhiyye alâ mezhebi's sâdeti'l-mâlikiyye*, Gurâba Yayınları, İstanbul, 1438/2017.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-muctehid ve nihâyetü'l muktesid*, Dâru'l-ma'rife, 6. Baskı, 1402.
- , *el-Beyân ve't-Tâhsil* (thk. Muhammed Hucci), Beyrut, 1408/1988.
- Kadı Ebû Muhammed, Abdulvahab b. Nasr , el- İşrâf ' alâ Nüketi Mesâilî'l Hilâf (thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasan Âl Selmân) Kahire 1429/2008.
- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî el-Karâfî, *Şerhu tenkîhu'l-fusûl* (thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Şirketu't-tibâ'atu'l-fenniyyeti'l-muttehide, 1393/1973.
- , *Zehîra* (thk. Muhammed Buhubze), Daru'l ğarbi'l-İslami, Beyrut1994
- Karavî, Muhammed el-Arabî, *Hulasatü'l-fikhiyye alâ mezhebi's sâdeti'l-mâlikiyye*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1426/2005 Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1426/2005
- Köse, Saffet, "Mezhep Görüşleriyle İlgili Farklı Nakiller", İslami Sosyal Bilimler Dergisi, III, 1, 1995
- Leknevi, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhâlîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî, *Şerhü'l Hidâye*, İdaretü'l-Kur'an ve'l ulumi'l-islamiyye, Karaçi, 1417.
- Mâlik b. Enes, Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvattâ'*, I-II, thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbakî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992, 2. Baskı.
- Merğînânî, Merğînânî, Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî, *el- Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mubtedi*, Beyrut, 1999.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin, Müslim b. Haccâc, Câmiu's-sahih, I-V, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru'l kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1412.
- Öğüt, Salim, "İhram", *DİA*, XXI, 539-542, İSAM, İstanbul 2000.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Mudevvenetü'l-kubra* (thk. Hassan Abdulmennan), Beytu'l-efkari'd-devliyye, Amman, 2009.
- Sadrüddîn Alî b. Ebi'l İzz, Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşki, *et-Tenbih alâ müşkilati'l-Hidâye* (thk. Abdülhakim b. Muhammed Şakir), Mektebetu'r- Rüşd, Riyad, 1424/2003.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö.483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-ma'rife, Beyrût 1414/1993 (*el-Mebsût*)
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Maruf, Dâru'l ğarbi'l-İslâmi, 1996.
- Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-fikr, 2. Baskı, Dimeşk 1405.